

# Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

WOENSDAG 3 MAART 1943

No. 1415

HOOFDREDACTEUR:  
M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSERVANGEND HOOFDREDACTEUR:  
H. W. Lambers (Rotterdam).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.  
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplootweg.  
Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85\* per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

## INHOUD: Blz.

De functie en het risico van den ondernemer door Dr. L. J. Zimmerman .....	114
Prijsvorming en ordening door H. van Duyn .....	116
Groote steden door J. Willems .....	118
Wenschelijkheid en mogelijkheid van centrale boekhoudbureaux ten behoeve van het kleinbedrijf in den detailhandel door C. D. Jongman .....	121
Ontvangen boeken .....	123
Overheidsmaatregelen op economisch gebied .....	124
Maandcijfers.	
Maandcijfers en weekcijfers betreffende den economischen toestand van Nederland .....	123
Gecombineerde maandstaat van de vier Nederlandsche groote banken en het Nederlandsche bedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij	124
Statistieken.	
Stand van 's Rijks kas — Bankstaten .....	125

## GELD- EN KAPITAALMARKT.

Op de *geldmarkt* is nu weer de „normale” situatie weer-gekeerd, waarin de Schatkist ongelimiteerd papier ter beschikking stelt. Reeds gedurende Februari had de Schatkist omvangrijke geldbehoeften, eensdeels uit hoofde van vervallend schatkistpapier, dat rechtstreeks bij De Nederlandsche Bank was ondergebracht, en anderdeels in verband met de aflossing van rond f 50 miljoen op de 4% leening 1941. Dientengevolge vertoonde de „rechtstreeks bij de Bank ondergebracht papier” in de laatste weken steeds een krachtige daling, terwijl het totale bedrag aan uitstaand papier vrij aanzienlijk is toegenomen. De nieuwe maand bracht reeds op den eersten dag een groote geldbehoefte, o.m. voor de aflossing van ongeveer f 50 miljoen op de 3-3½% leening 1938, de couponbetaling voor die leening en de gebruikelijke uitgaven per begin van de maand. Reeds verleden week was, in verband met de gewijzigde situatie, de verhouding aldus, dat ongelimiteerd papier werd afgegeven, al was formeel de rantsoeneering nog van kracht, maar sinds enkele dagen heeft men ook formeel de beperking laten vallen en is de Agent „open”. Volgens den jongsten weekstaat waren de geldbehoeften dermate omvangrijk, dat, behalve in de markt nog een bedrag van f 56 miljoen papier rechtstreeks bij De Nederlandsche Bank moest worden ondergebracht.

De handel in papier met middelmatig langen looptijd is, in verband met de weer opengestelde afgifte van staatspapier, aanmerkelijk levendiger geworden. Door het gestegen aanbod is natuurlijk de discontovoet voor de meeste aangeboden termijnen weer wat opgelopen, maar in elk geval zijn de omzetten weer bevredigend en is er weer sprake van een wisselmarkt, nadat die bijna 1½ maand had stilgestaan.

Op de *obligatiemarkt* was de 3-3½% leening 1938 in de eerste helft van de week aanmerkelijk lager, hetgeen als een reactie kan worden beschouwd op de abnormaal hooge notering van de vorige week, toen zij een oogenblik tot boven de 99 wist te monteeren. Wij hebben in ons vorige overzicht er op gewezen, dat deze leening in verhouding tot de andere staatsfondsen, met name ook in vergelijking met de nieuwe 3½% leening, te hoog noteerde. Ondanks de lichte correctie, die sindsdien plaats vond, is nog steeds de marge tusschen beide leeningen abnormaal laag (ca. 1½ tegen een theoretische marge van ca. 2½%). Op den eersten dag van de nieuwe maand was er een omvangrijke vraag naar „staffels”, waarschijnlijk in verband met herbelegging van lossingen, maar daartegenover stond ook behoorlijk aanbod, zoodat aan de vraag vlot kon worden voldaan. Voor de nieuwe leening blijft nog steeds de parikoers een drempel, die, als hij wordt bereikt, onmiddellijk aanbod uitlokt, zoodat de notering steeds tegen dien drempel blijft aanleunen. Op de gemeenteteeningenmarkt is een koersherstel te constateeren, speciaal voor 3½% Amsterdam

De *aandeelenmarkt* heeft deze week per saldo een herstel te zien gegeven, dat voornamelijk in de tweede helft van de week viel en met name op Vrijdag tot een zeer vaste stemming met sprongsgewijze koersstijgingen leidde. Daarna trad in de nieuwe week al weer een reactie in, maar het niveau bleef toch belangrijk boven dat, waarop de vorige week opende.

## DE FUNCTIE EN HET RISICO VAN DEN ONDERNEMER.

*Toenemende belangstelling in de economische literatuur voor de figuur van den ondernemer.*

De ondernemer kan niet bogen op een uitgebreide plaats in de economische literatuur, aldus begint Dr. A. L. S. P. Stallaert zijn onlangs in de handel verschenen proefschrift aan de R.-K. Economische Hogeschool, getiteld: „De ondernemer in de gebonden volkshuishouding”<sup>1)</sup>. Hij verklaart dit uit het feit, dat in de verschillende theoretisch-economische systemen (zijn uitdrukking „leergebouw” lijkt mij niet fraai) wordt aangenomen, dat de prijzen der producten tenderen naar hun kosten, wat impliceert, dat de prijzen der goederen uiteenvallen in de beloning voor de productiefactoren grond, arbeid en kapitaal, waardoor voor den ondernemer als zelfstandige figuur geen, of slechts incidenteel, plaats is, evenmin als voor de ondernemerswinst als zelfstandige inkomensbron.

Naast de theoretici hadden zich ook de mensen uit de praktijk met de ondernemersfiguur kunnen bezighouden, doch, zoals Henri Fayol opmerkt, „la plupart des grands chefs n'ont ni le temps ni le goût d'écrire et ils disparaissent le plus souvent sans laisser ni doctrine ni disciples”. („Administration industrielle et générale”, blz. 25). Deze uitspraak vinden we geciteerd in het ook kort geleden verschenen werk van een van de directeuren van „Heemaf”, Ir. H. I. Keus, getiteld: „De ondernemer en zijn sociaal-economische problemen”<sup>2)</sup>.

Dat juist in deze tijd nagenoeg gelijktijdig twee boeken verschijnen over dit onderwerp, waaraan tot nu toe weinig aandacht is besteed, behoeft geen verwondering te baren. Daar in de laatste 10 jaar in het algemeen, en sedert het uitbreken van de oorlog in het bijzonder, de ondernemer steeds meer in een defensieve positie is gedrongen, is het te begrijpen, dat van verschillende zijden wordt gepoogd deze figuur aan een nadere analyse te onderwerpen, om zodoende zijn plaats in de huidige- en eventueel ook in de toekomstige maatschappelijke structuur te bepalen.

Het is des te meer verheugend, dat twee dergelijke pogingen, één van wetenschappelijke zijde en een andere door iemand uit het bedrijfsleven, juist nu in druk zijn verschenen, daar een belichting van het vraagstuk en uit theoretisch aspect en uit de praktijk slechts verhelderend kan werken, en degene, die beide bovenstaande boeken heeft gelezen, zal, meen ik, een goed inzicht hebben verkregen in de figuur van den ondernemer en in zijn sociaal-economische problemen in de gebonden volkshuishouding.

Hoewel Dr. Stallaert en Ir. Keus er beiden naar gestreefd hebben een synthese van wetenschap en praktijk te geven, blijkt toch duidelijk, dat het werk van den eerste een „proeve van wetenschappelijke arbeid” is (en een waarlijk uitmuntend geslaagde proef!), terwijl het boek van den ander de consolidatie is van zijn jarenlange praktijkervaring. Een voorbeeld moge het verschil illustreeren: terwijl Dr. Stallaert in zijn, overigens voortreffelijk, historisch overzicht van de verschillende ondernemers- en ondernemerswinsttheorieën, het beste boek, dat door een man uit het bedrijfsleven over dit onderwerp is geschreven, te weten het hierboven genoemde geschrift van Fayol, in het geheel niet noemt, wijdt Ir. Keus aan dat werk wel enige (naar mijn smaak wat weinig) aandacht, terwijl men in Ir. Keus' boek een beschouwing over het belangrijkste werk, dat van theoretische zijde over de ondernemerswinst is geschreven, namelijk Schumpeter's „Theory of Economic Development”, waaraan Dr. Stallaert juist de nodige aandacht besteedt, tevergeefs zal zoeken<sup>3)</sup>.

<sup>1)</sup> Uitgegeven bij Drukkerij H. Bergmans, Tilburg.

<sup>2)</sup> Uitgegeven bij H. D. Tjeenk Willink, Haarlem.

*Wat dient men onder een ondernemer te verstaan?*

Dat de ondernemer de leider van een speciaal productieproces is, daarover bestaat, ook bij de twee hierboven genoemde schrijvers, weinig verschil van mening. Onder leiden wordt verstaan het initiatief nemen tot het samenbrengen van arbeid en kapitaal in een nieuwe combinatie, hoewel meestal wordt aangenomen, dat ook het besturen en controleren van een eenmaal geconsolideerde combinatie tot het ondernemershandelen behoort. Dit houdt echter geenszins in, dat ieder initiatief, dat iedere bestuurshandeling een ondernemersdaad is. Het wezenskenmerk van ondernemen is het feit, dat de beslissingen zelfstandig worden genomen, met als gevolg, dat de ondernemer verantwoordelijk is voor zijn handelingen, „partout ou le droit de commander s'exerce, une responsabilité prend naissance”, aldus drukt Fayol (blz. 30) dit treffend uit.

Dr. Stallaert (blz. 84) definieert den ondernemer als degene, die, onder welke betiteling dan ook, als werkelijk leider der onderneming verantwoordelijk drager is van de onzekerheid van haar bestaan en voortbestaan en daarin zijn economisch levensbestaan vindt, en ook Ir. Keus (blz. 303) wijst er op, dat de ondernemer er zich steeds van bewust zal moeten zijn, dat hij persoonlijk voor de onderneming alle verantwoordelijkheid naar binnen, zowel als naar buiten, draagt.

Hoewel vrij algemeen wordt aangenomen, dat — ook bij de N.V. — de leider van het bedrijf de ondernemer is, meent Knight<sup>4)</sup>, dat deze „hired manager” slechts schijnbaar de besluiten neemt, doch dat de „enterpriser”, dit is de aandeelhouder, uiteindelijk het bedrijf bestuurt (en daarvoor ook de aansprakelijkheid draagt, daar hij immers den bedrijfsleider benoemt) en ook Limperg ziet in den bedrijfsleider van een N.V. slechts een „bezoldigd bestuurder”, terwijl volgens hem degene, die zijn vermogen afstaat aan de productie en die daarvoor aanspraken verwerft op een inkomen, welks grootte afhankelijk is van de uitkomsten van het productieproces, dat hij met zijn vermogen geheel of gedeeltelijk financiert, de ondernemer in dat productieproces is<sup>5)</sup>.

Mij lijkt veel te zeggen voor de opvatting van Dr. Stallaert, dat vermogensbezit niet essentieel is voor het uitoefenen van de ondernemersfunctie en dat de scheiding tussen financier en leider van het productieproces een van de vele differentiaties is, die de ondernemer, dat is de leider van het productieproces, uit rationele overwegingen heeft moeten ondergaan. Hoewel de aandeelhouder natuurlijk juridisch inderdaad de ondernemer is, is hij het economisch niet, daar door hem geen ordening van arbeid en kapitaal op een bepaald doel plaats vindt (Dr. Stallaert, blz. 78). En Ir. Keus, die ook hier zeker uit ervaring spreekt, merkt op, dat de aandeelhouders veelal bijster weinig inzicht in en interesse voor de juiste leiding van „hun” bedrijf tonen. Als rentetrekken zijn zij, aldus Ir. Keus (blz. 366), slechts bij het dividend geïnteresseerd en zien zij de noodzakelijkheid van reserveren tijdens een opgang met het oog op onver-

<sup>4)</sup> Terloops wil ik hierbij opmerken, dat Stallaert er bij de behandeling van Ricardo in het dogma-historisch gedeelte van zijn boek op had kunnen wijzen, dat bij dezen grootmeester van de klassieke theorie reeds een dynamische winsttheorie in embryonale vorm aanwezig is: „The tendency of profits to fall is happily checked at repeated intervals by the improvements in machinery. . . . (Ch. VI). . . The capitalist, who made the discovery of the machine, or who first usefully applied it (curs. L. Z.), would enjoy an additional advantage by making great profits for a time, but in proportion as the machine came into general use the price of the commodity produced would from the effects of competition, sink to its costs of production. . . .” (Ch. XXXI). En al mag Schumpeter gelijk hebben, dat „der Versuch alle Fortschritte neuerer Analyse in die Lehre der Klassiker hinein zu interpretieren, geeignet ist, unser Bild vom Entwicklungsgang unserer Wissenschaft zu entstellen” („Epochen”, blz. 59), toch heeft, meen ik, Ricardo reeds helder het belang van het aanwenden van nieuwe productiemethoden voor de ondernemerswinst gezien.

<sup>5)</sup> Frank. H. Knight: „Risk, Uncertainty and Profit”, Blz. 293 en 297.

<sup>6)</sup> Th. Limperg Jr.: „De economische betekenis van de Naamloze Vennootschap”, in „Bedrijfs-economische Studietoelen”, blz. 271.

mijdelijke conjunctuurwisselingen veelal met lede ogen aan, terwijl hij er ook op wijst (blz. 373), dat zij vaak liever preferent kapitaal en obligatieschuld met de daar aan verbonden vaste lasten aanvaarden, dan dat zij in moeilijke omstandigheden aan een emissie van gewone aandelen van „hun” bedrijf zullen medewerken.

Ik meen, dat men zich ook niet ver van het algemeen spraakgebruik verwijderd, indien men degene, die het productieproces financiert, die met andere woorden het ondernemend vermogen ter beschikking stelt, een „kapitalist” zou noemen; en hem, die het productieproces leidt, een „ondernemer”. Van een gelijk inzicht gaf ook mr. H. M. A. Schadée blijk, toen hij in zijn artikel „Opmerkingen over naamloze vennootschapsrecht”, in „E.-S.B.” van 17 Januari 1923 den aandeelhouder een „postconcurrent crediteur” noemde.

Het heeft weinig zin te vragen, welke definitie de „juiste” is; als bij iedere begripsbepaling is het ook hier een quaestie van doelmatigheid, aan welke men de voorkeur wil geven. Stelt men de vraag, of en in hoeverre de ondernemer in de toekomst zijn taak zal blijven vervullen, dan beschouwt men zijn functie in verband met het steeds toenemend overheidsingrijpen; men vraagt zich dan met andere woorden af, of in de steeds meer gebonden volkshuishouding nog plaats is voor een figuur, die de onzekerheden, aan het disponeren over arbeid en kapitaal verbonden, wil dragen. Het lijkt in dit kader rationeel diegene ondernemer te noemen, die belast is met de dagelijkse leiding van het bedrijf en die de risico's, aan dat leiden verbonden, draagt.

#### Welke risico draagt de ondernemer?

Ondernemen en verantwoordelijkheid dragen zijn dus onverbreeklijk aan elkaar verbonden. Uit dit dragen van verantwoordelijkheid spruiten verschillende risico's voort, die door Cobbenhagen (zie Stallaert, blz. 71) in een vermogens-, een inkomens- en een moreel risico worden onderscheiden.

Het *vermogensrisico* is het risico het ondernemend vermogen te verliezen bij het niet slagen van de opzet. Uit het feit, dat wij financieren en leiden van het productieproces hebben gescheiden, volgt, dat de ondernemer als zodanig geen vermogensrisico loopt. Dit risico loopt de kapitalist, hoewel de ondernemer natuurlijk wel als kapitalist, dus als aandeelhouder, bij de onderneming geïnteresseerd kan zijn, wat geenszins noodzakelijk is. Het *inkomensrisico* is het risico, dat men loopt, doordat men het inkomen direct afhankelijk stelt van de uitkomsten van een speciaal productieproces. Dit risico draagt de kapitalist, doch normaliter loopt de ondernemer in onze maatschappij ook een inkomensrisico, daar zijn inkomen meestal, ook bij de N.V., waar het immers grotendeels uit tantièmes bestaat, direct afhankelijk is van de bedrijfsresultaten. Hierbij zij er echter op gewezen, dat de speciale wijze, waarop het inkomen wordt betaald, nooit beslissend kan zijn voor de economische functie, die het economische subject verricht. Indien bijvoorbeeld de beloning van een ondernemer, die gedurende tal van jaren alleen uit tantièmes bestond, plotseling wordt omgezet in een vast salaris (bijvoorbeeld gelijk aan het gemiddelde der tantièmes van de laatste 10 jaar), verandert daardoor niets aan zijn ondernemerschap, gelijk ook een arbeider arbeider blijft, of hij op tijd dan wel op stukloon werkt. Met andere woorden, ook het inkomensrisico is niet essentieel voor het uitoefenen van de ondernemersfunctie.

Het *morele risico* is echter het risico, dat de ondernemer als gevolg van zijn ondernemersfunctie moet dragen; het is het persoonlijke risico als gevolg van het uitoefenen van die specifieke functie. Het is het risico van te mislukken als leider van het bedrijf, door welke mislukking men als zoodanig heeft afgedaan, met andere woorden het risico van de mislukte carrière.

Datgene wat men soms meent waar te nemen als „uitschakelingstendentie van den ondernemer” is niets anders dan een op de achtergrond geraken van het vermogensrisico en het inkomensrisico bij het uitoefenen van de ondernemersfunctie en het op de voorgrond komen van het morele risico, dat dan niet zo eng moet worden opgevat als door Cobbenhagen geschiedt, doch dat naast een zuiver persoonlijk element, in de toekomst meer en meer een sociaal aspect zal gaan bezitten.

#### De sociale functie van den ondernemer.

De ondernemer als leider van de onderneming moet, aldus meent Dr. Stallaert (blz. 42), naar onbeperkte winst streven, omdat het de objectieve voorwaarde is voor de verzekering van het bestaan en het voortbestaan van de onderneming. Hierbij wordt dus stilzwijgend aangenomen, dat dit onbeperkte winststreven het bestaan en voortbestaan van de onderneming garandeert. Lange tijd werd door de economen ook algemeen aanvaard, dat het algemeen belang het meest gediend zou zijn met het streven naar een maximering van de individuele winst, doch meer en meer wordt door de theoretici ingezien, dat dit niet houdbaar is.

Het is een verheugend verschijnsel, dat, blijkens het boek van Ir. Keus, dit laatste ook door leiders van het bedrijfsleven wordt begrepen. Zo meent Ir. Keus (blz. 68), dat het in de toekomst uitgesloten moet zijn, dat goedkopere voortbrenging de totaliteit niet ten goede komt en aanleiding geeft tot evenwichtsverstoringen. De ondernemer, zo lezen wij bij hem verder (blz. 308), zal zich in de toekomst meer en meer een onmisbaar „deel” van het „geheel” moeten gaan gevoelen en moeten inzien, dat aan zijn leiding hogere eisen zullen worden gesteld dan aan het intuïtieve leiderschap van weleer. De maatstaven der beoordeling zullen daarbij een wijziging moeten ondergaan: De belangrijkheid der onderneming moet niet langer worden getoetst aan de groei van de onderneming in een bepaald tijdvak, maar aan de geringere veranderlijkheid in de werkgelegenheid in twee opeenvolgende perioden van op- en neergang. De taak van den ondernemer in de toekomst zal zijn het vermijden van sterke wisselingen in de fabrieksbezetting (blz. 320).

Gezien deze uitspraken zou het in twijfel kunnen worden getrokken, of de ondernemer inderdaad steeds naar onbeperkte winst zal moeten streven. Veeleer zal in de toekomst het devies worden: Wilt gij uw private belangen het best dienen, houdt dan bij uw handelen steeds het collectieve belang in het oog<sup>9)</sup>.

De ondernemer zal bijvoorbeeld moeten inzien, dat calculeren tegen een differentieële kostprijs in tal van gevallen weliswaar zijn bedrijf tijdelijke voordelen kan bezorgen, doch op den duur in de gehele bedrijfstak het prijsbederf in de hand werkt. Hij zal zich meer en meer bewust moeten worden, dat zijn beslissingen niet gebaseerd moeten zijn op de te verwachten gevolgen op de korte termijn; doch op die, welke op de lange termijn vermoedelijk zullen optreden. Hij zal dus steeds het continuïteitsprincipe in het oog moeten houden, waarop reeds door Marshall de aandacht was gevestigd en welk principe door Limperg tot een hoeksteen van zijn bedrijfseconomische theorie is gesteld<sup>7)</sup>.

Dit continuïteitsprincipe zal den ondernemer ook de onverbreeklijke band tussen het eigen bedrijf en de volkshuishouding als geheel duidelijk maken, daar hierdoor de correlatie tussen de gang van zaken in het eigen bedrijf en de algemene conjunctuur helder naar voren komt. De ondernemer, aldus Ir. Keus (blz. 305), zal het door hem geleide bedrijf moeten synchroniseren met het overige bedrijfsleven en naar een goede parallelwerking hebben te streven om het uit de tred vallen en de daar-

<sup>9)</sup> Deze uitspraak van Prof. Frijda is ontleend aan de „Handelingen van de Nederlandsche Sociologische Vereeniging”, Juli 1939, blz. 20.

<sup>7)</sup> Ten onrechte doet Ir. Keus het voorkomen, alsof dit continuïteitsprincipe min of meer een uitvinding van hem is (blz. 301).

uit voortvloeiende evenwichtsverstoringen te voorkomen.

De ondernemers moeten zich in de toekomst bewust worden, dat zij niet alleen de verantwoordelijkheid dragen voor de leiding van hun eigen bedrijf, doch zij zullen zich ook mede aansprakelijk dienen te voelen voor de gang van zaken in de gehele volkshuishouding. Indien zij meer doordrongen geraken van gemeenschapszin, zullen zij ook inzien, dat het streven naar een maximale winst voor het eigen bedrijf, waar dat ten koste van de gemeenschap zou gaan, sociaal gezien niet verantwoord is en daarom dient te worden nagelaten<sup>8)</sup>.

Slechts indien de ondernemer zich verantwoordelijk gaat voelen voor de algemene maatschappelijke welstand<sup>9)</sup>, zal hij zijn functie naar behoren kunnen vervullen. Het risico, dat hij hierbij zal lopen — en dat bestaat in het niet slagen van deze doelstelling —, is van een geheel andere orde van grootte dan het inkomens- en vermogensrisico, doch het zou een vooroordeel zijn te menen, dat het morele risico, omdat het niet in geld kan worden uitgedrukt, kleiner zou zijn dan de twee overige.

#### *De ondernemer en de Overheid.*

Zal er, indien deze nieuwe mentaliteit meer algemeen wordt, nog plaats zijn voor het particuliere bedrijf of zal de invloed van de Overheid steeds verder toenemen, aldus lost zich onze oorspronkelijke probleemstelling tenslotte op.

Indien de economische subjecten partiële voordelen gaan opgeven, wanneer zij inzien, dat het afzien van een deel van de winst sociaal rationeler — en dus op den duur ook voor hen zelf voordeliger is —, zal dan niet ook het besef doorbreken, dat een van overheidswege geleide productie het best in staat is de maatschappelijke vooruitgang te bevorderen<sup>10)</sup>?

Het lijkt mij, dat deze conclusie voorbarig is. Weliswaar zou deze organisatie het voordeel hebben, dat „instead of the irresponsibility which hides behind the anonymity of the social process in the existing economy, a planned society seeks to work out the precise relations and mechanisms by which individual responsibilities may be established in the collective activity”<sup>11)</sup>, doch daar staat tegenover, dat, indien het verantwoordelijkheidsgevoel bij de leiders der private bedrijfshuishoudingen toeneemt, een bepaalde „vrije sector” in het maatschappelijk productieproces zal kunnen blijven voortbestaan, ook in deze vrije sector zal weliswaar de Overheid de bevoegdheden moeten bezitten noodzakelijk voor het leiden van de economische stroom, doch daarbinnen zal den particulieren ondernemer ook de vrijheid worden gelaten, die hij nodig heeft om zich te ontplooiën (vgl. Ir. Keus, blz. 290).

<sup>8)</sup> Het zou te ver voeren hier nader op in te gaan; ik wil er slechts de aandacht op vestigen, dat in het verleden de ondernemers in de haas wel de voordelen van het ter beschikking staan van de werklieden genoten, doch in de baisse de nadelen, aan hun aanstelling verbonden, op de Overheid afwentelden, welke laatste zij immers in de depressie de „constante kosten” van de arbeid (te weten de werklozensteun) liet betalen. Zie hiervoor uitvoerig: O. Bauer, „Rationalisierung und Fehlrationalisierung” (blz. 173: „Es besteht in der kapitalistischen Gesellschaft immer die Tendenz, die Rationalisierung über die Grenze hinaus zu treiben, auf der der Mehraufwand an fixen Kosten noch kleiner ist als die Differenz zwischen den Ersparungen am Arbeitslohn und dem gesellschaftlichen Mehraufwand für die Arbeitslosenunterstützung”). Ook K. Mannheim wijst op dit probleem („Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus” blz. 48): „So scharfsinnig das System jeden Einzelnen für sein Interesse und für die nächsten (kurs. L.Z.) Folgen seiner Handlungen machte, so blind waren die Menschen den Zusammenhängen gegenüber, die die Verflechtung dieser Akte im Gesamtgeschehen betrafen”.

<sup>9)</sup> „Het bevorderen van de sociale vooruitgang zij het enige doel van alle economisch streven”, aldus Ir. Keus (blz. 291).

<sup>10)</sup> Karl Mannheim, op cit. blz. 49: „Der Mensch erkennt, er muss seine ganze Gesellschaft planen, immer längere Wege voraus denken und bei diesem Planen ein Gewissen (kurs. L. Z.) für das Ganze aufbringen”.

<sup>11)</sup> Sidney Hook: „The philosophical implications of economic planning”, in „Planned Society” van Findlay Mackenzie, blz. 670.

Hiernaast zal de invloed van de „gebonden sector” zonder enige twijfel in betekenis toenemen en tendentie, die reeds sinds lange tijd veel waar te nemen. Niet alleen, aldus Dr. Stallaert (blz. 115), dat de Overheid als ondernemer optrad<sup>12)</sup> in die bedrijven, die vanwege het algemeen belang het beste in handen van de Staat gevoerd konden worden, doch omstreeks 1900 bestond reeds de gemengd-publieke onderneming, waarbij de Overheid als aandeelhouder optrad en dus tevens in de winsten participeerde.

De deelneming van het Rijk in gemengd publieke ondernemingen is sinds de oorlog toegenomen en heeft in de publieke onderneming in privaatrechtelijke vorm aan betekenis gewonnen. Van belang is hierbij aan te tekenen, dat derhalve ervaren en flinke ondernemers in dienst kwamen van de Staat, zij het dan indirect. Tot zo ver Dr. Stallaert.

Hierbij zou ik nog willen aantekenen, dat, wanneer het sociale verantwoordelijkheidsgevoel zal toenemen, ook meer dynamisch ingestelde personen zich tot de overheidsdienst zullen voelen aangetrokken.

Immers juist de ondernemers in overheidsdienst, in een staatsbedrijf, zullen in staat zijn hun behoefte aan het tot stand brengen van nieuwe combinaties, hun zin tot vormgeving, te synchroniseren met hun streven om het algemene belang te dienen. Dat in de laatste jaren tendenties in deze richting wijzen, stemt hoopvol voor de toekomst.

#### *Samenvatting.*

In de laatste jaren wint meer en meer het inzicht veld, dat de taak van den ondernemer slechts schijnbaar beperkt is tot het dienen van de aan zijn zorgen toevertrouwde onderneming, doch dat hij in wezen de verantwoordelijkheid draagt voor het tot steeds grotere welvaart en tot grotere bestaanszekerheid brengen van de gehele maatschappij en dat hij een achteruitgang van de maatschappelijke productie moet voelen als een rechtstreekse aanslag op zijn levenswerk<sup>13)</sup>. Het is ten zeerste toe te juichen, dat Dr. Stallaert en Ir. Keus beiden de aandacht en de nadruk op dit morele risico, dat onverbreekelijk aan de functie van den ondernemer is verbonden, hebben gevestigd.

Indien dit sociale verantwoordelijkheidsgevoel in de toekomst sterk zal blijken, zal in de vrije sector van het economisch leven slechts een geringe supervisie van overheidszijde nodig zijn. Doch ditzelfde besef van verantwoordelijkheid zal anderzijds voor tal van ondernemers het leiden van overheidsbedrijven tot de schoonste vervulling van hun levensidealen maken.

Ik ben er van overtuigd, dat van de werken van Dr. Stallaert en van Ir. Keus krachtige stimulansen zullen uitgaan om de ondernemers het morele risico, aan de uitoefening van hun functie verbonden, bewust te doen worden.

L. J. ZIMMERMAN.

<sup>12)</sup> Het volgt uit Dr. Stallaert's definitie van den ondernemer, dat ook de Overheid deze functie kan uitoefenen.

<sup>13)</sup> Zie J. Goudriaan: „De oorzaken der werkloosheid en de middelen ter bestrijding”, blz. 4.

## PRIJSVORMING EN ORDENING.

Bij het vaststellen van prijzen moet ervan worden uitgegaan, dat deze voor den producent (waaronder wij verstaan allen, die bij de productie diensten bewijzen) een opbrengst geven voldoende om de kosten van de productie te dekken bij normale bedrijfsbezetting. Verder moet in het algemeen de opbrengst ook zoodanig zijn, dat deze in den vorm van winst voldoende overlaat om de productie aantrekkelijk te maken, voorzover niet van gedwongen productie sprake is. Ook in dit laatste geval zal echter een productie ter bevordering van werklust en efficiency gewenscht

zijn, zij het dan ook, dat onder omstandigheden de mogelijkheid om met een lageren prijs uit te komen bijv. de eerzucht en daarmede de werklust en de efficiency eveneens kan prikkelen.

Basis voor de prijsvorming moet dus zijn de kostprijs bij bereikbare efficiency van een gegeven organisatie, rekenende met een redelijke rente (beloening voor het kapitaal), loonhoogte (beloening voor arbeid) en ondernemerspremie (waaruit dan tevens het risico van de organisatie moet worden gedekt).

Opzettelijk spreken wij hier van organisatie en niet van onderneming, omdat het laatste begrip volgens de gangbare terminologie de gedachten beperkt tot die productie-organisaties, welke zich door het winststreven doen leiden, en het vraagstuk van de prijsvorming meer algemeen kan worden gezien (bijv. overheidsdiensten).

Het cardinale punt zal steeds weer zijn, vast te stellen, wat de kostprijs is, die als basis kan worden aanvaard voor den verkoopprijs van een bepaald artikel bij bereikbaar efficiënte benutting van de gegeven mogelijkheden van den betrokken bedrijfstak. Bij agrarische productie, waarbij met zooveel externe onzekere factoren gerekend moet worden, is de beantwoording van die vraag wel uitermate moeilijk; maar bij de overige organisaties is de moeilijkheid ook niet te onderschatten.

Bij het kostprijsbegrip als basis voor de prijsvorming komen twee vragen in het bijzonder naar voren en wel:

1e. de vraag naar den maatstaf voor de toelaatbare quantitative grootte van de offers;

2e. die betreffende de waardeering van deze offers.

De beoordeeling van de toelaatbare quantitative grootte van de offers (grondstoffen, hulpmaterialen, arbeid, diensten van derden) zou voor de prijsvorming zulk een staf van deskundigen en zulk een omvangrijk onderzoek vereischen, dat aan een perfecte oplossing van dit vraagstuk wel nauwelijks is te denken. Dit zou betekenen studies omtrent materiaalverbruik en verspilling, tijdstudies, onderzoek van productieprogramma's, etc.

Het waardeeren van de offers kan niet anders geschieden dan door gebruik te maken van prijzen, zoodat men prijzen tenslotte moet bepalen op basis van prijzen, m.a.w. men kan geen enkelen prijs vaststellen zonder het totaal van het prijsstelsel in oogenschouw te nemen. Elke prijs, waarvan men gebruik maakt, moet weder vastgesteld worden door den kostprijs van offers te bepalen.

Toch ligt in deze twee vragen de kern van het vraagstuk van het vaststellen van prijzen op basis van prijsvoorschriften, of zoo men het vraagstuk ruimer wil nemen, het vraagstuk van de prijsvorming in een geordend productiesysteem. Een vraagstuk, dat in ander verband de geesten reeds meermalen bezighield.

Intusschen kunnen prijsvoorschriften niet stil blijven staan bij het stellen van het probleem en bij het theoretiseeren over moeilijkheden bij de oplossing. De voorschriften moeten een bepaalde uitspraak omtrent het al of niet toelaatbare van een prijs mogelijk maken.

Voor de hand ligt, dat men daarbij in eerste instantie aansluit bij bestaande prijzen, al kunnen deze soms slecht in het systeem van ordening passen, daar ze gegroeid zijn onder geheel andere omstandigheden en door geheel andere stimulansen werden geregeerd.

Daarna zal moeten worden gezocht naar wegen en middelen om tot (zoo mogelijk systematische) oplossing van de vraagstukken te komen, in aanmerking nemende de sociaal-economische en bedrijfs-economische eischen, die moeten worden gesteld.

Dat vraagt tijd en voortdurende aanpassing van prijzen en methoden, maar in het middelpunt zal toch steeds de vraag staan naar den kostprijs, die als basis voor de prijsvorming kan dienen.

Men zal zich daarbij telkens moeten afvragen, of men alle organisaties tezamen, of indien men het anders wil zeggen, de bedrijfstak als organisatie in zijn geheel (dus

meer van sociaal-economisch standpunt) in de beschouwing moet betrekken dan wel, of meer gelet moet worden op de individueele organisatie (dus ook van sociaal-economisch, maar toch meer individueel bedrijfs-economisch georiënteerd standpunt).

Dat het daarbij op den duur niet kan gaan om den kostprijs, zonder meer, van elke individueele organisatie, is duidelijk; dit geldt zoowel voor producten, die door slechts een enkele organisatie worden voortgebracht, als voor producten, die door verschillende organisaties in gelijke of vergelijkbare soort worden gemaakt. Immers dit zou kunnen leiden tot verschillende prijzen voor gelijke producten of tot een wanverhouding tusschen vergelijkbare of elkaar vervangende producten en onvermijdelijk prijsknoeierijen in de hand werken, terwijl bovendien (en dit is minstens zoo belangrijk) de individueel becijferde kostprijs geen maatstaf voor efficiency geeft. Ook vergelijking van kostprijzen van verschillende organisaties geeft weliswaar geen objectieven maatstaf, maar geeft wel eenigen indruk en aanwijzing. Men weet dan althans, welke organisatie goedkoper produceert dan een andere, al blijft het mogelijk, dat allen inefficiënt zijn. Met name kan dit het geval zijn, indien de capaciteit van de organisaties niet ten volle benut wordt of de marge boven den kostprijs voor het product zoo ruim was, dat geen drang tot efficiency bestond.

Een diepgaand onderzoek naar den opbouw van de organisatie en productiemethoden, vergelijking en analyse van kostprijzen (wijze van berekening, toerekening van algemeene kosten e.d.) en onderzoek naar waardeering en meting van de offers en een kwantitatieve beoordeeling daarvan is dus vereischt, voordat men zich een beeld kan vormen van de efficiency.

Daarvoor is dan in de eerste plaats noodig, dat cijfers (en betrouwbare, met gelijke vaststaande beteekenis en terminologie) beschikbaar zijn en de ingewijden op dit terrein weten, hoe het daarmede is gesteld!

In het algemeen stelt dit alles eischen aan de administratie, waarop deze veelal niet is ingericht. Ook aan algemeen aanvaarde begrippen en terminologie ontbreekt nog veel. Het moderne budgetteeringsstelsel kan rechtvaardige prijsvorming vergemakkelijken.

Met de invoering van „Richtlijnen voor Prijsvaststelling I” en met het ten tooneele brengen van het „gemiddeld goed-geleide bedrijf” zijn dus wel zeer noodzakelijke stappen gedaan om te trachten tot bevredigende oplossing van de prijsvorming voor industriele producten te komen, doch dat het vraagstuk hierdoor nog niet is opgelost, is duidelijk.

#### *Prijsvorming en ordening van het economisch leven.*

Het vraagstuk van de prijsvorming is intusschen van het allergrootste belang en van alle vragen, die zich bij het ordeningsprobleem voordoen, is er mogelijk geen, die van meer ingrijpende beteekenis is. Eenerzijds beïnvloedt de hoogte van den prijs de mogelijkheid van behoeftenbevrediging, hetzij rechtstreeks, hetzij via den prijs van de het halfproduct tot consumptie-artikel verwerkende industrie. Anderzijds beïnvloedt de prijs het bedrijfsleven zelf door de meer of mindere mate, waarin druk wordt uitgeoefend op de kosten.

De druk, die op de kosten wordt gelegd, is nuttig, maar een weinig wetenschappelijk middel om efficiency te bereiken en daardoor niet van gevaren ontbloot. Ongetwijfeld zal deze druk zich voortplanten op prijzen van grondstoffen, arbeid en diensten, die voor de productie noodig zijn, en ongewenschte consequenties kunnen ontstaan, indien een zekere grens wordt bereikt, waarbij afwenteling van druk en verder inkrimpen van kosten niet mogelijk is of het initiatief tot ondernemen wordt gedood.

Er is dus te rekenen met de sociaal-economische factoren, die aan dit alles inhaerent zijn: behoeftenbevrediging (inkomens), uitbreiding of inkrimping van productie, en werk-

gelegenheid, overmatige of te kleine productie, etc., want er is een verband tusschen prijs, kostprijs, bereikbare efficiency en organisatie, zoodat men via de prijsvorming de geheele organisatie van het bedrijfsleven in al zijn geleidingen kan beïnvloeden.

Prijsvorming is dus van principieele beteekenis voor ordening. Zij oefent, direct of indirect, invloed uit op den internen opbouw van de individueele organisatie (uitbreiding, inkrimping, productiemethoden, administratie) en ook op de organisatie als geheel gezien (onderlinge verhouding, oprichting en ondergang, drang tot centralisatie e.d.).

De ordening, die een planmatige verdeling van productie en verdeling van producten na wil streven, zal echter om gegeven technische, sociaal-economische en ook om psychologische gronden rekening moeten houden met allerlei factoren, die tot een bepaalde wijze van productie en verdeling dringen. Rekening moet worden gehouden met bestaande verhoudingen (en te erkennen rechten), die, om welke reden ook, niet doorbroken kunnen worden zonder groote schade te veroorzaken.

De prijsvorming mag niet zoodanig zijn, dat de ten behoeve van deze gegeven voorschriften de doorvoering van maatregelen doorkruisen, die noodig zijn in het belang van het behoud of het opbouwen van een goede ordening, of noodig zijn in verband met den stand van de ordening. Met name kan men voor prijsvorming niet maatregelen nemen in sneller tempo dan het voortschrijden van de ordening; anderzijds mag echter de prijspolitiek daarbij niet achterblijven en zoo noodzakelijke ordeningsmaatregelen belemmeren.

Prijsvorming en ordening zijn dus zoo nauw verbonden, dat een absolute scheiding bij voortschrijdende organisatie van het bedrijfsleven nauwelijks denkbaar geacht kan worden. Dat nu dus ook de organen, voor de ordening aangewezen, belast zouden moeten worden met de prijsvorming is echter een conclusie, die te ver gaat, omdat daartegen belangrijke bezwaren zijn in te brengen.

Immers bij de ordening zijn voor verschillende bedrijfstakken eigen leidende organen aangewezen en beslissingen, ten aanzien van prijsvorming door één van deze organen voor den betreffenden bedrijfstak genomen, zouden van ingrijpende beteekenis kunnen zijn voor consumenten resp. andere bedrijfstakken.

Er zijn steeds minstens twee partijen (waarvan de leden elk nog onderling tegengestelde belangen kunnen hebben), die bij een ruil resp. den prijs belang hebben; het gaat dus niet aan, dat één van die partijen (of een overheerschende groep daarvan) autonoom prijsvormend zou kunnen optreden.

Aan de organen, op het terrein van de ordening werkzaam, zal dus wel een belangrijke stem toegekend moeten worden bij de prijsvorming, in het bijzonder, wanneer het gaat om prijsvorming, die voor den geheelen bedrijfstak of een groot deel daarvan van belang is. Bindende besluiten ten aanzien daarvan kunnen echter van zoo verre strekking zijn, dat een dergelijke uitbreiding van bevoegdheden niet zonder gevaar zou zijn.

Een orgaan, dat op de prijsvorming toezicht houdt, beslissingen neemt en de naleving van voorschriften controleert, is dus noodig en een nauwe samenwerking tusschen dit orgaan en de organen van ordening, gericht op een gelijk doel, zal één van de voorwaarden zijn voor het goed functioneeren van ordening en prijsvorming.

Uiteraard zouden zoowel ten aanzien van de wijze, waarop samenwerking geleid of bevorderd kan worden, als ten aanzien van het doel, vele vragen van organisatorischen en sociaal-economischen aard naar voren gebracht kunnen worden, die hier echter zullen blijven rusten.

Eveneens blijft hier buiten beschouwing de vraag, of het orgaan der prijsvorming slechts passief alle maatregelen van het orgaan der ordening moet volgen dan wel of het orgaan der prijsvorming ook meer actief zal moeten kunnen optreden en zoo ja, of dit actief optreden dan bindende

kracht zal hebben en of zoo de ordening mag worden beheerscht of althans beïnvloed. En dit is niet denkbeeldig, omdat immers een verband bestaat tusschen prijs en organisatie (via efficiency en kostprijs).

H. van DUYN.

## GROOTE STEDEN.

Nu in de afgelopen week Nijmegen door het bereiken van het inwonertal van 100.000 — waardoor Nederland thans 9 steden met meer dan 100.000 inwoners telt — zich onder de groote steden van ons land heeft geschaard, is wellicht bij iemand de vraag opgekomen, hoe het over de geheele wereld is gesteld met deze categorie van steden, bijv. hoeveel er zijn, waar deze liggen, wat hun beteekenis is, hoe hun ontwikkeling is geweest, enz.

In de dezer dagen voor het eerst verschenen „Annuaire Statistique de la ville de Sofia” nu, vinden wij min of meer als aanhangsel naast de talloze en zeer gedetailleerde gegevens inzake leven en bedrijf in de Bulgaarsche hoofdstad, een overzicht van alle steden op de wereld, die omstreeks 1920 en 1940 meer dan 100.000 inwoners telden. Na eenige groepeerings en bewerking van deze gegevens en vergelijking met enkele andere data, inzake het totaal en de verdeling van het aantal inwoners van de aarde, was het ons mogelijk een algemeen overzicht te verkrijgen aangaande voorkomen, verspreiding en ontwikkeling der groote wooncentra. Voor de beide eerste aspecten van dit beeld, nl. voorkomen en verspreiding, zullen wij ons tot de meest recente gegevens (dus den toestand omstreeks 1940) bepalen; betreffende de ontwikkeling biedt een vergelijking met het eind van den vorigen wereldoorlog (gegevens van omstreeks 1920) belangwekkend materiaal.

*Het aantal steden met meer dan 100.000 inwoners.*

Omstreeks 1940 telde de wereld 644 steden met meer dan 100.000 inwoners, waarin een totale bevolking van ongeveer 228 miljoen zielen (dat is ongeveer 25 maal de geheele bevolking van ons land) huisde.

Het hieruit te construeeren gemiddelde inwonertal van deze steden van 350.000 is echter slechts een rekenkundig gemiddelde, daar het overgrootste deel (71%) van deze groote steden in de groep van 100.000 tot 300.000 inwoners viel.

*Steden met meer dan 100.000 inwoners in 1940.*

	Aantal	%
100.000— 200.000 inw.	340	52,7
200.000— 300.000 „	119	18,5
300.000— 400.000 „	46	7,2
400.000— 500.000 „	33	5,2
500.000— 600.000 „	21	3,3
600.000— 700.000 „	19	3,0
700.000— 800.000 „	9	1,4
800.000— 900.000 „	11	1,7
900.000—1.000.000 „	6	0,9
1.000.000—2.000.000 „	27	4,2
2.000.000—3.000.000 „	3	0,5
meer dan 3.000.000 „	8	1,3

In ons land bijv. vallen Utrecht, Haarlem, Groningen, Eindhoven, Tilburg en thans ook Nijmegen onder de groote groep van 340 steden met één tot tweehonderd-duizend inwoners.

Zou men de, overigens vrij willekeurige, scheiding maken tusschen groote- en wereldsteden, waarbij men de grens voor wereldsteden op 500.000 inwoners zou kunnen stellen, dan zijn er van de 644 groote steden 104 wereldsteden, waarvan weer 38 den titel „miljoenenstad” kunnen voeren.

Heeft men hiermede een algemeen beeld gekregen van den omvang der steden, waar 11% van de wereldbevolking

woont, eerst de verspreiding naar landen en werelddeelen, alsmede de wisselende beteekenis van deze wooncentra in de verschillende gebieden, geven een duidelijke aanwijzing aangaande de belangrijkheid van deze concentratie van menschen in groote steden.

*De groote steden naar werelddeelen.*

Ziet men naar het aantal groote steden, dan spant Europa verre de kroon, zooals uit onderstaand staatje blijkt:

*Steden met meer dan 100.000 inwoners in 1940.*

	Aantal	Aantal
Europa .....	295	Afrika .. 13
Azië .....	169	Oceanië .. 10
Amerika .....	157	

Een overzicht van de spreiding van deze aantallen over de verschillende grootte-categorieën levert weinig bijzondere aspecten op. Er is alleen een tendens waar te nemen — echter met uitzondering van Oceanië, waar de aantallen te gering zijn om als maatstaf te worden gebezigd —, dat naarmate de gebieden een overwegender Westersch karakter dragen, het aantal steden beneden de 500.000 inwoners grooter is. Een verschijnsel, dat o.m. een bevestiging is van het feit, dat in meer Westersche landen de groote stad in het algemeen een minder uitzonderlijke positie inneemt in de bevolkingsspreiding dan in economisch minder ontwikkelde gebieden.

Het aantal millioenensteden is als volgt verdeeld: Europa 15, Azië 11, Amerika 9, Australië 2, Afrika 1. Bezieet men de groote steden naar het deel van de totale bevolking, dat daarin woont, dan krijgt men voor de verschillende werelddeelen het volgende beeld:

*Aantal zielen in steden boven de 100.000 inwoners in 1940.*

	Aantal inw. in groote steden (in millioenen)	In % van totaal aantal inwoners
Australië .....	3,9	37
Amerika .....	56,9	21
daarvan		
N.-Amerika .....	40,2	28
Centr. „ .....	2,4	6
Zuid- „ .....	14,3	16
Europa .....	102,5	18
Azië .....	59,9	5
Afrika .....	4,6	3

Hier treden kenmerkende verschillen naar voren. Van Australië is het algemeen bekend, dat hier de bevolking in sterke mate in de groote steden is geconcentreerd. Maar ook Amerika, en vooral het Noordelijk deel hiervan, en mede Europa, toonen een opmerkelijke concentratie van de bevolking in de groote steden. Hieruit blijkt wel, dat voor de Westersch ontwikkelde landen, ook in het algemeen genomen, het probleem van de urbanisatie, in het bijzonder ook van de samentrekking in de groote steden, met alle economische en sociale aspecten daarvan, zeker geen studeerkamerbedenksel, maar even actueel als reëel is. In hoeverre hier van een toestand dan wel meer van een ontwikkeling kan worden gesproken, hopen wij in het vervolg van dit overzicht na te gaan <sup>1)</sup>.

*De groote steden in verschillende landen.*

Hieronder volgt een tabel van de landen met meer dan 5 steden boven de 100.000 inwoners, alsmede met het aantal menschen, dat in die steden woonde (omstreeks 1940):

<sup>1)</sup> Voor de verdere aspecten van het urbanisatie-probleem (niet alleen in de groote steden) mogen wij belangstellenden o.a. wijzen op een recent artikel in het „Bulletin Mensuel de Renseignements Economiques et Sociaux“ van het Internationaal Landbouwinstituut te Rome, waar Dr. H. Böker in het April-nummer 1942 onder den titel „La progression continue de l'urbanisation dans le monde“ deze problemen voor eenige landen uitvoerig behandelt. In één der volgende nummers der „E.-S.B.“ hopen wij hierop nader in te gaan.

Land	Aantal steden met meer dan 10 <sup>5</sup> inw.	Aantal inw. van die steden (in millioenen)
Vereenigde Staten .....	94	38
Duitschland (17/5/39) .....	64	24
Sovjet-Unie (Europa en Azië) .....	63	18
Groot-Brittannië .....	63	17
Britsch-Indië .....	42	10
Japan .....	38	19
China .....	35	18
Italië .....	25	9
Brazilië .....	23	6
Frankrijk .....	17	7
Voorm. Polen .....	13	4
Spanje .....	11	4
Nederland <sup>1)</sup> .....	9	2,7
Argentinië .....	8	4
Canada .....	7	2,3
Nederl.-Indië .....	7	1,6
Australië .....	6	3,3
Mandsjoekwo .....	6	1,7
Iran .....	6	1
Columbia .....	6	1
België .....	5	1,6

<sup>1)</sup> Volgens de laatste gegevens.

Hoewel bovenstaande cijfers op zichzelf ongetwijfeld interessant zijn en vaak een in het geheel niet verwachte structuur van de verspreiding der menschen over de aarde toonen, zeggen zij toch nog weinig inzake de beteekenis der groote steden in een bepaald land. Hiertoe geven de percentages van de nationale bevolking, die in deze groote steden woont, een nauwkeuriger aanwijzing. Berekenet men deze voor de hierboven genoemde 21 landen, dan krijgt men het volgende beeld:

*Percentage van bevolking in steden met meer dan 100.000 inw.*

	%		%
Australië .....	48	Spanje .....	16
Vereenigd Koninkrijk .....	39	Brazilië .....	15
Duitschland .....	32	Sovjet-Unie .....	13
Nederland <sup>1)</sup> .....	30	Voorm. Polen .....	11
Argentinië .....	30	Columbia .....	11
Vereenigde Staten .....	29	Iran .....	7
Canada .....	21	China .....	4
Italië .....	20	Mandsjoekwo .....	4
België .....	19	Britsch-Indië .....	3
Japan .....	18	Nederl.-Indië .....	2
Frankrijk .....	16		

<sup>1)</sup> Volgens de laatste gegevens.

Uit dezen staat blijkt duidelijk, hoe belangrijk de urbanisatie (met name in de grootere steden) in verschillende landen is geweest, en tevens hoe sterk de mate van deze centralisatie der bevolking in landen, die overigens een ongeveer gelijkwaardig algemeen en economisch ontwikkelingspeil hebben, kan verschillen. Men zie bijv. Engeland en Frankrijk. In sommige landen zijn deze groote steden industriecentra (bijv. vaak in Engeland, Duitschland, Vereenigde Staten, Japan), in andere meer verkeers-, handels- en/of bestuurscentra (bijv. Argentinië, Britsch-Indië, China); het laatste is veelal het geval in meer agrarische gebieden, terwijl het eerste verschijnsel, dat der industriesteden, een typisch kenmerk is van den modernen industriestaat. Dat de mate van concentratie in het ene geval niet overwegend sterker is dan in het andere, blijkt wel uit de rangschikking van meer agrarische gebieden, als Australië, Argentinië en Canada, met een vrij sterke urbanisatie temidden van hoog-ontwikkelde industrieele landen, als de Vereenigde Staten, Duitschland, Engeland, Nederland, Italië en Japan. In het algemeen kan men wel stellen, dat, indien een overwegend agrarisch gebied toch een groote concentratie der bevolking vertoont, dit alleen mogelijk is, doordat dit gebied in

belangrijke mate in het wereldhandelsverkeer is opgenomen, d.w.z. niet enkel als leverancier, maar ook als afzetmarkt, en dat de geheele bevolking hierbij min of meer is betrokken. In het algemeen toch moet in een agrarisch land, dat buiten de autarkie getreden en min of meer in het handelsverkeer is opgenomen, eenige concentratie, bij voorkeur in voor havens geschikte gebieden, plaats hebben, teneinde de functies van „transport” en „assembling” in den quantitatief vaak omvangrijken handel op bevredigende wijze te kunnen uitoefenen. Het lage cijfer voor Nederlandsch-Indië bijv. is dan ook een aanwijzing, dat de breede massa nog betrekkelijk weinig rechtstreeks bij de internationale economische activiteit is betrokken.

#### De ontwikkeling sinds 1920.

Gaven wij hierboven een beknopt beeld van voorkomen en verspreiding der groote steden op de aarde, tenslotte willen wij een overzicht geven van de ontwikkeling van dit verschijnsel tusschen twee wereldoorlogen in, door dienaangaande ook eenige gegevens voor de periode omstreeks 1920 te geven.

Het aantal steden met meer dan 100.000 inwoners bedroeg toen  $\pm$  430 en ongeveer 140 miljoen menschen huisden daar, zoodat het aantal van 1920 tot 1940 met bijna 50% is gestegen en het getal der inwoners met circa 62% is toegenomen; het verschil in het toenemingspercentage wijst hierbij dus op een toeneming van de gemiddelde grootte der steden (nl. van 327.000 tot 354.000).

Dat de toeneming van het aantal inwoners in deze steden meer bedraagt dan de geheele bevolkingsgroei, blijkt duidelijk uit het percentage van de totale wereldbevolking, dat in 1920 en 1940 in de groote steden woonde, nl. resp. 8 en 11%.

Onderstaande tabel geeft een beeld van de toeneming in betekenis der groote steden in de verschillende werelddeelen.

Gebied	Inwoners in steden met meer dan 10 <sup>5</sup> inv. (in miljoenen)		In procenten van totale bevolking		Indexcijfers 1940 (1920=100)
	1920	1940	1920 %	1940 %	
Europa	66	102	15	18	120
Amerika	38	57	18	21	117
daarvan:					
N.-Amerika	30	40	26	28	108
Centr.- „	1	2	2	6	300
Zuid- „	8	14	12	16	133
Azië	31	60	3	5	167
Australië	3	4	32	37	116
Afrika	3	5	2	3	150
Wereld	141	228	8	11	138

Zoals uit deze tabel duidelijk valt af te lezen, is vooral in gebieden, die zich de laatste decennia economisch sterk ontwikkeld hebben, de toeneming van de stedenvorming het sterkst geweest. In gebieden, die reeds een aanzienlijke groote steden-bevolking hadden is er nog wel een stijging van het percentage te constateeren, maar toch is hier de opwaartsche beweging niet zoo sterk meer.

Van de 54 landen of gebieden, waarvoor wij een vergelijking 1920—1940 konden maken, is in 45 gevallen het bevolkingspercentage der groote steden toegenomen, in 6 gevallen gelijk gebleven en slechts bij 3 landen vonden wij een afnemingspercentage gedurende deze periode.

Wat de overigens voor de verschillende landen vaak sterk uiteenlopende, toeneming betreft, valt allereerst de Sovjet-Unie op, waar het bevolkingspercentage der groote steden van 4,3 in 1920 tot 13 omstreeks 1940 is gestegen (dus met 202%). De sterke industrialisering van dit gebied heeft ongetwijfeld deze ontwikkeling tengevolge gehad. In hoeverre de gegevens hier echter,

zowel voor 1920 als 1940, betrouwbaar zijn, is moeilijk te zeggen <sup>2)</sup>. Een belangrijke stijging van de urbanisatie vinden wij voorts ook voor Cuba, Iran, Columbia en Marokko, resp. met 200, 150,  $\pm$  100 en 100%. Voor deze landen is hierin duidelijk het gevolg van de snelle economische ontwikkeling — o.a. petroleum-industrie voor Iran en Columbia, en de invloed van de Fransche koloniale (Marokko) en Amerikaansche handelspolitieke activiteit (Cuba) — waar te nemen. Tenslotte valt ook Japan op, waar de toeneming van het aandeel van de bevolkings-agglomeratie in de groote steden over deze periode 92% bedraagt. De industriële ontwikkeling en de bevolkings-groei van dit rijk na den vorigen wereldoorlog ziet men hierin duidelijk weerspiegeld.

Bij de landen, waar de bevolking der groote steden procentueel gelijk is gebleven, valt voornamelijk Groot-Brittannië op; hier schijnt het verzadigingspunt (39% van de bevolking woont hier in de groote steden) min of meer bereikt te zijn. De andere landen, waar geen verandering in de procentcijfers viel waar te nemen, zijn België, Denemarken, Estland, Guatamala en Tunis.

Tenslotte de landen, waar bovengenoemde concentratie is verminderd: dit zijn Nieuw-Zeeland (van 39 op 31%), en Thailand en de Philippijnen (bij deze laatste landen gaat het slechts om de bevolking van één groote stad en is het verschijnsel slechts van geringe betekenis). Ook voor Nieuw-Zeeland gaat het slechts om 3 steden, waarvan de totale bevolking weliswaar is toegenomen, maar waar de totale bevolkingsgroei ten plattelande of in de kleinere steden toch iets sterker is geweest.

Ter illustratie geven wij nog een tabel voor de ook in voorgaande tabellen opgenomen belangrijkste landen ten aanzien van het verschijnsel der groote steden, waarin bovengenoemde ontwikkeling is weergegeven.

Land	Aantal steden met meer dan 100.000 inwoners		Inw. van deze steden in % van totaal		Procentuele loeneming van het percentage 1920—1940
	1920	1940	1920	1940	
Australië	5	6	42	48	14
Groot-Brittannië	51	63	39	39	0
Duitschland	42	64	27	32	19
Nederland	4	9 <sup>1)</sup>	25	30 <sup>1)</sup>	20 <sup>1)</sup>
Argentinië	5	8	25	30	20
Vereen. Staten	68	94	26	29	12
Canada	6	7	19	21	11
Italië	18	25	14	20	40
België	4	5	19	19	0
Japan	19	38	9,4	18	92
Frankrijk	15	17	15	16	7
Spanje	9	11	12	16	33
Brazilië	15	23	13	15	15
Sovjet-Unie	22	63	4,3	13	202
Voorm. Polen	7	13	8	11	28
Columbia	1	6	5,5 <sup>2)</sup>	11	100 <sup>2)</sup>
Iran	2	6	2,8	7	150
China +					
Mandsjoekwo	27	41	2,6	4,2	62
Britsch-Indië	34	42	2,4	2,8	17
Nederl.-Indië	5	7	1,6	2,3	44

<sup>1)</sup> Volgens laatste gegevens. <sup>2)</sup> Gedeeltelijke raming.

#### Slotbeschouwing.

Wij gaven hierboven eenige cijfers inzake voorkomen en ontwikkeling der groote steden. Hoewel het geenszins onze bedoeling was, ook maar terzijde, het probleem van de urbanisatie te behandelen, zijn uit de rangschikking en vergelijking der gegevens toch wel eenige tendensen naar voren gekomen.

In de eerste plaats blijkt de stedenvorming, hier beperkt tot de groote steden, in de periode tusschen twee wereld-

<sup>2)</sup> Men zie R. Wagenführ: „Die Rolle der Propaganda in der sowjetischen Wirtschaftsstatistik”, in „Vierteljahreshefte zur Wirtschaftsforschung”, Heft 1/2 1941/42, blz. 29.



oorlogen in het algemeen nog te zijn toegenomen en in sommige landen reeds zeer aanzienlijk te zijn, waarbij de mate van deze toeneming meestal een vrij nauw verband vertoont met het tempo der economische ontwikkeling van een land.

Voorts bleek deze centralisatie niet alléén gebonden te zijn aan landen met een overwegend industriele ontwikkeling (al is in zulke landen de agglomeratie wel steeds aanwezig), maar meer bepaald te worden door het algemeen economisch ontwikkelingspeil der landen, zoodat ook in moderne agrarische gebieden de grooté stad een vrij belangrijke plaats als vestigingsgebied inneemt.

J. WILLEMS.

### WENSCHELIJKHEID EN MOGELIJKHEID VAN CENTRALE BOEKHOUDBUREAUX TEN BEHOEVE VAN HET KLEINBEDRIJF IN DEN DETAILHANDEL.

In een artikel in het vorige nummer van dit tijdschrift <sup>1)</sup> werd een schets gegeven van de mogelijkheden, welke ter hand zijn genomen om de boekhouding van den detaillist op hooger peil te brengen. In het bijzonder werden de methoden beschreven, welke er bewust of onbewust van uitgaan, dat het noodzakelijk is, dat de detailhandelaar zelf zijn boekhouding voert, althans in staat is dit te doen.

Hiertegenover staat de zienswijze, dat het een onjuist uitgangspunt is, te stellen dat principieel de boekhouding geheel in handen van de detaillisten behoort te liggen. Op grond van de ervaring meent men te mogen concluderen, dat de detaillist geen administrateur is, dit nooit zal en ook niet moet worden. De taak van den detaillist, zoo zegt men, moet alleen bestaan in het verkoopen en de direct daarmede verbonden werkzaamheden. Alle overige arbeid moet hem uit handen worden genomen. Hiertoe behoort ook de boekhouding. De dagelijksche werkzaamheden immers verhinderen de meeste winkeliers zelfs een aan bepaalde eischen voldoende boekhouding te voeren. Slechts een gering aantal ziet kans de moeilijkheden te overwinnen.

Omdat geen of een onvoldoende boekhouding zoowel den kleinhandelaar als anderen schaadt, moet men een zoodanige oplossing zoeken, dat de winkelier toch de voordeelen van een goed gevoerde boekhouding geniet, maar hieraan zelf praktisch geen werk behoeft te besteden. De arbeid, welke hij terzake moet blijven verrichten, moet echter van een dergelijken eenvoud zijn, dat het door een ieder verricht kan worden. De eigenlijke boekhouding moet daarom door buiten het betrokken bedrijf staande deskundigen geschieden.

Het is mogelijk, dat elke detaillist de aan de boekhouding verbonden werkzaamheden overdraagt aan een boekhouder of accountant. De wenschelijke uniformiteit in het rekeningstelsel wordt hierdoor echter niet verkregen. Een andere methode is dan ook, dat de boekhoudingen van een groot aantal detaillisten centraal worden gevoerd.

Het is niet verwonderlijk, dat de laatste methode vooral door de in ons land werkzame vrijwillige filiaalbedrijven in practijk is gebracht. Zoowel het Vrijwillig Filiaalbedrijf „De Spar” te Amsterdam, als de Vereeniging „Centra” te Amersfoort zijn tot oprichting van een boekhoudcentrale overgegaan, eerstgenoemde instelling per 1 Januari 1939. Men dient deze centrale te zien als een onderdeel van de geheele organisatie der genoemde filiaalbedrijven. Zij stellen zich ten doel de algemeene en culturele ontwikkeling, alsmede de verdieping van het economische en commercieele inzicht der leden, waarbij men de overtuiging heeft tevens de belangen van de consumenten te dienen <sup>2)</sup>.

<sup>1)</sup> Zie „Mogelijkheden tot verbetering van de boekhouding in den detailhandel”, in „E.-S. B.” van 24 Februari 1943.

<sup>2)</sup> Zie o. a. A. Bakker: „Het vrijwillig Filiaalbedrijf”, in „E.-S.B.” van 9 Juli, en: „Wat doet de Spar”, uitgave N.V. Spar Centrale Vrijwillig Filiaalbedrijf in Kruidenierswaren, 1942.

Naast centralen inkoop, gemeenschappelijke reclame, winkelinrichting, enz. beschouwt men het centraal voeren van de boekhouding der leden, die daartoe den wensch te kennen geven, als een onderdeel van de taak. Het aantal leden-kruideniers, dat zich bij de centrale boekhoudbureaux heeft aangesloten, is vrij aanzienlijk. Het bedroeg bijv. bij „De Spar” op 1 Mei 1942 ca. 500.

De voordeelen, welke men heeft verkregen, zijn de volgende. In de eerste plaats behoeft de winkelier zelf slechts éenige allernoodzakelijkste aantekeningen in een kasboek te maken en één keer per jaar te inventariseeren. Eerstgenoemde werkzaamheid kost veelal niet meer dan  $\pm$  15 minuten per dag. Hij wordt dus ontheven van een taak, welke hem, zooals de practijk leert, slecht ligt. De eigenlijke boekhouding geschiedt centraal door terzake deskundigen, zoodat men zeker is, dat de boekingen juist worden verricht. Voor alle zaken bestaat een uniform rekeningstelsel, waardoor onderlinge vergelijking mogelijk is, terwijl men voorts op eenvoudige wijze uit de gezamenlijke gegevens bedrijfsstatistieken kan samenstellen. Uit de cijfers van het eigen bedrijf en de gemiddelde cijfers van alle aangeslotenen is het den winkelier mogelijk in zeer korten tijd een inzicht te verkrijgen in de positie, waarin zijn zaak zich ten opzichte van die zijner branchegeenooten bevindt. Punten, waar rationeeler bedrijfsbeheer een beter resultaat zou kunnen geven, waarop trouwens de boekhoudcentrale zelf reeds zal wijzen, komen hierdoor aan den dag. Juist doordat een groot aantal deelnemers gegevens verschaft, moet aan de bedrijfsstatistiek groote waarde worden toegekend. De resultaten van de analyse der cijfers, in het bijzonder wanneer hiertoe éen splitsing der cijfers noodig is (bijv. naar grootte van omzet, geografische plaats, zaken met en zonder uitbreng, e.d.) zullen hierdoor meer het typische der verschijnselen naar voren kunnen brengen, omdat de vele individueele verschillen, welke juist bij den detailhandel zoo opvallend zijn, op den achtergrond geraken. Voorts is een voordeel, dat de kosten der boekhouding voor den detaillist zoo veel mogelijk worden gedrukt. „De Spar” berekent voor haar diensten slechts f 20,— per jaar, terwijl de vereeniging „Centra” de aangeslotenen eveneens een dergelijk bedrag laat betalen.

Op bescheidener schaal en van een geheel ander uitgangspunt uitgaande, wordt het principe van het centrale boekhoudbureau eveneens verwezenlijkt, wanneer particuliere boekhouders of accountants kans zien de boekhouding van een kleiner of grooter aantal detaillisten ter verzorging te verkrijgen. Ook zij zullen om rationeel te kunnen werken, streven naar uniformiteit, terwijl, helaas met uitzonderingen, ook de boeken deskundig worden bijgehouden. Het is hier echter niet mogelijk tot vergelijking van cijfers te komen, althans de individueele winkelier zal hiertoe veelal niet de kans krijgen. Evenmin kan de boekhouder of accountant zonder toestemming van zijn opdrachtgever de cijfers gebruiken om zelf een statistiek samen te stellen of dit door derden te laten doen.

#### *Toekomstige ontwikkeling.*

Het tegenover elkaar stellen van de in het vorige en dit artikel beschreven methoden heeft zijn beteekenis voor de maatregelen, welke de Overheid eventueel in een geleid economisch stelsel op het gebied der boekhouding zal moeten treffen.

Immers, de inhoud van de door de Overheid te nemen economisch politieke maatregelen zal eerst kunnen worden bepaald, indien men over gegevens beschikt. Een deel hiervan kan slechts aan de boekhoudingen worden ontleend. Aan den anderen kant moet de Overheid het effect van haar maatregelen kunnen nagaan, hetgeen ook in bepaalde gevallen slechts uit de boekhoudingen is af te lezen.

De noodzaak om de beschikking te hebben over boekhoudkundige gegevens op zichzelf behoeft nog niet direct tot het treffen van maatregelen op het gebied der boek-

houding te voeren. Indien de betrokkenen zelf reeds een boekhouding bezitten of tot het voeren van een boekhouding overgaan, waaraan de benodigde gegevens zijn te ontleenen, is er voor de Overheid geen aanleiding hier in te grijpen. Slechts wanneer dit niet het geval is, bestaat de mogelijkheid, dat voorschriften worden uitgevaardigd. De Overheid en de organisaties der werkgevers hebben zich hiervoor reeds een legale basis verschafft.

Eenerzijds kan hier op het Prijsvormingsbesluit worden gewezen, anderzijds op de plannen van de bedrijfs- en vakgroepen in den detailhandel, welke bemoeienis met de boekhouding mede als een taak beschouwen, welke zij hebben te vervullen.

De Gemachtigde voor de Prijzen heeft belang bij een goede boekhouding, omdat voor de prijszetting van verschillende artikelen de hiervoor noodige kostprijsgegevens slechts aan een boekhouding kunnen worden ontleend. Daarnaast verschafft de boekhouding de mogelijkheid na te gaan, wat de uitwerking van prijspolitieke maatregelen is. Eveneens kan in sommige gevallen uit de boekhouding worden vastgesteld, of de berekende prijzen ook inderdaad met de geoorloofde prijzen in overeenstemming zijn geweest. De Gemachtigde heeft dan ook op grond van artikel 6 van het Prijsvormingsbesluit de bevoegdheid den detailhandel een administratieplicht op te leggen.

Ook de bedrijfs- en vakgroepen in den detailhandel hebben belangstelling voor een betere boekhouding bij detailhandelaren, eenerzijds omdat een boekhouding voor den detaillist onontbeerlijk wordt geacht en de vakorganisaties als vertegenwoordigers der detaillisten daarom naar verbetering van deze bij de aangeslotenen moeten streven, anderzijds omdat zij bij hun toekomstig beleid op de feiten willen steunen, feiten welke voor een deel slechts aan de boekhouding kunnen worden ontleend.

Mochten de genoemde instellingen maatregelen op het bedoelde gebied willen nemen, dan zou het uiteraard aanbeveling verdienen, deze in samenwerking op te stellen en door te voeren.

Het lijkt niet aan twijfel onderhevig, dat, mochten eventuele administratievoorschriften noodig zijn, deze, althans per branche, een uniform rekeningschema zullen eischen, ofschoon wellicht zekere verschillen, in verband met bijv. den aard van het bedrijf (zelfstandig bedrijf, filiaalbedrijf), noodig zullen blijken. De vraag, die men zich echter dan zal moeten stellen, is, welk systeem men zal aanvaarden. Zal men elken detaillist individueel den administratieplicht opleggen en hem verder vrij laten op welke wijze hij dezen plicht zal nakomen of zal men het initiatief nemen tot het oprichten van centrale boekhoudbureaux, zoodat men zal kunnen volstaan met de detaillisten te verplichten zich bij een dergelijk bureau aan te sluiten en de gegevens, welke deze bureaux noodig hebben om voor elken deelnemer de boeken te kunnen bijhouden, te verschaffen. In het laatste geval zal men het boekhoudbureau een bepaald rekeningschema moeten voorschrijven en het voorts verplichten de gegevens, benodigd voor het samenstellen van statistieken, beschikbaar te houden.

Bij het oplossen van de vraag zal men zich de vooren nadeelen van de in het voorgaande reeds globaal geschetste mogelijkheden, zoo mede de bereikte resultaten, voor oogen moeten stellen. Doet men dit, dan zal men tot de conclusie komen, dat het langs den weg der vrijwilligheid voorshands nog niet is gelukt tot bevredigende resultaten te komen, waaronder wordt verstaan een situatie, waarbij het meerendeel der detaillisten zelfstandig een boekhouding voert. Ook al hebben de verschillende pogingen ongetwijfeld invloed ten goede uitgeoefend en zullen zij dit in de toekomst ook blijven doen, waarbij speciaal aan het streven der Eerste Nederlandsche Boekhoudcentrale voor Kruideniers wordt gedacht, dan nog neemt dit niet weg, dat het lang zal duren voor een toestand is bereikt, waarmee men tevreden kan zijn. Immers uit de practijk blijkt wel hoe sterk de tegen-

werkende krachten zijn. Maar ook al zou men tenslotte bereiken, dat de detaillisten in overwegend aantal een boekhouding bijhielden, dan is nog geen algeheele uniformiteit van inrichting verkregen, welke toch noodig is om het in de tweede plaats gestelde doel, het samenstellen van statistieken, te verwezenlijken. Maar zelfs wanneer dit zou zijn doorgevoerd, dan nog blijven er moeilijkheden bestaan, omdat bij het indeelen der kosten in verschillende rubrieken er altijd twijfelgevallen zijn, welke verschillend door elken detaillist zullen worden opgelost. Uniformiteit in het rekeningsysteem verzekert nog geen uniformiteit in de boekingen. Men zou kunnen redeneeren, dat, wanneer de kleinhandel niet vrijwillig tot het voeren van een boekhouding overgaat, men hem op dit punt maar moet dwingen. De weerstand, dien men hier zal hebben te overwinnen, mag echter niet worden onderschat. Zeker is, dat ook dan eerst op den langen duur resultaten zullen kunnen worden bereikt.

Stelt men hiertegenover het centrale boekhoudbureau, dan kan worden geconstateerd, dat deze instellingen reeds direct bij de oprichting groote successen ten aanzien van het aantal deelnemers boekten. Men mag hierbij echter niet vergeten, dat de detaillisten, die hier tot deelneming worden opgewekt, tot een categorie behooren, welke voor deze gedachten reeds ontvankelijk is, omdat op ander gebied, bijv. dat der reclame, reeds samenwerking bestond. Uniformiteit in inrichting van het rekeningsysteem en boeking zijn hier geen problemen meer, zoodat het basismateriaal voor bedrijfsstatistieken zonder meer aanwezig is.

Op grond van het voorgaande kan men zich voorstellen, dat de Overheid bij een eventuele invoering van een administratieplicht het idee van het centrale boekhoudbureau aanvaardt, zooals zij de ontwikkeling van deze instellingen bijv. bij den landbouw, eveneens heeft gestimuleerd. Vraagt men zich af, hoe de detaillisten hierop zouden reageeren, dan komt men tot de volgende redeneering. Voor hen, die om welke reden ook, thans geen of practisch geen boeken bijhouden, beteekent een administratieplicht een last, welke moeilijke problemen zal opleveren. Aansluiting bij een boekhoudbureau echter zal deze personen veel gemakkelijker vallen dan het zelf bijhouden van een boekhouding. Bij hen, die reeds zelf een aan de eischen beantwoordende boekhouding voeren, zal aanvankelijk een weerstand moeten worden overwonnen. Zij, die hun boekhouding door derden lieten bijhouden, zullen tegen aansluiting bij een boekhoudbureau weinig bezwaren kunnen inbrengen, als de kosten, welke de aansluiting zal meebrengen, gelijk zijn aan of lager zijn dan wat de boekhouding hen thans kost. De grootste tegenstand zal echter rijzen aan de zijde van hen, die zich thans met het voeren van de boekhouding van derden belasten, dus particuliere boekhouders en accountants, omdat zij dreigen te worden uitgeschakeld. Dit is echter op eenvoudige wijze op te vangen. De nieuwe boekhoudbureaux behoeven immers geen geheel nieuw op te richten organisaties te worden. Voorts is het evenmin noodig, dat er voor elke branche een geografische centralisatie ontstaat. Een zekere decentralisatie kan blijven bestaan. Het is dan mogelijk, dat boekhouders en accountants het praedicaat „centraal boekhoudbureau” ontvangen, wanneer een zeker aantal detaillisten zich bij hen heeft aangesloten en voorts de zekerheid is verkregen, dat men met werkelijk deskundigen te maken heeft. Dat zich detaillisten zullen aanmelden kan als zeker worden beschouwd, gezien het feit, dat zooveel niet zelf boekhouden.

#### *Slotbeschouwing.*

Overziet men het bovenstaande, dan lijkt de invoering van centrale boekhoudbureaux maar weinig in den weg te staan. Gezien het belang, dat en Overheid en detaillist hebben bij een betrouwbare boekhouding, is het van beteekenis, zoo spoedig mogelijk plannen op te stellen en deze uit te werken. Het lijkt geen twijfel, dat bij deze

organisatie de eigen organen van den detailhandel, te weten de bedrijfs- en vakgroepen, in nauwe samenwerking met die overheidsinstanties, welke voor hun politiek moeten steunen op de gegevens uit de boekhouding, een belangrijke rol kunnen spelen.

C. D. JONGMAN.

### ONTVANGEN BOEKEN.

*Statistiek der onderlinge uitvaartverenigingen en begrafenisfondsen.* Opgesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Centraal genootschap in liquidatie en de ondervakgroep onderling begrafenisbedrijf. ('s-Gravenhage 1942; Drukkerij Albani C.V.).

De opzet van dit onderzoek is, den omvang na te gaan van de werkzaamheden der onderlinge verenigingen op begrafenisgebied. Bij de doelstelling van het onderzoek treft daarbij deze merkwaardigheid, dat men zich bepaalde: „Tot de onderlinge verenigingen, welke op coöperatieven grondslag werkzaam zijn en winsttoogmerken, anders dan ten bate van de eigen kas of van liefdadige doeleinden, bij haar verrichtingen uitschakelen”.

Nu is het de vraag, wat een particulier ondernemer anders beoogt dan winsttoogmerken ten bate van de eigen kas. Waarschijnlijk is hier bedoeld, dat de gemaakte winsten aan de uitrusting van de vereniging ten goede komen en niet verder worden uitgekeerd.

De resultaten van het onderzoek zijn ook sociologisch belangwekkend. Het blijkt, dat de georganiseerde uitvaartvereniging zich vooral voordoet in de Noordelijke provincies en in het Noordelijk deel van Noord-Holland, terwijl daarentegen de burenhulp niet in georganiseerden vorm is overgegaan in een gebied als Zeeuwsch-Vlaanderen. Dit laatste herinnert ons aan een eigen ervaring, die ons indertijd ongelooflijk voorkwam, waarbij Zeeuwsch-Vlaamsche kinderen het woord „begravenisfonds” nog nooit hadden gehoord.

De betekenis van deze onderlinge verenigingen blijkt wel hieruit, dat over het geheele land genomen, dus met inbegrip van deze streken, waar de onderlinge organisatie vrijwel onbekend is, nog 18,1 % der bevolking zich onder de zorgen van een dergelijke uitvaartvereniging heeft gesteld.

De statistiek is verder voor belanghebbenden zeker de moeite waard, daar de verzorging van het onderzoek en de groepeerling der gegevens zeer overzichtelijk is.

*Wending der wereldhuishouding* door Ferdinand Fried. Tweede druk. (Amsterdam 1943; N.V. Nederlandse Uitgeverij „Opbouw”).

Verkenningen no. 8. *Distributiebeleid* door Mr. D. H. Peereboom Voller. (Hilversum 1942; N.V. Paul Brand's Uitgeversbedrijf).

### MAANDCIJFERS.

Maandcijfers en weekcijfers betreffende den economischen toestand van Nederland.  
(Centraal Bureau voor de Statistiek)

Omschrijving maandcijfers	Eenheid	1942												1943	
		Jan.	Febr.	Mrt.	Apr.	Mel	Junj	Julj	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.	Jan.	
<i>Giroverkeer.</i>															
Nederlandsche Bank . . . .	f 1.000.000	1660	1420	2206	1886	2131	2086	2103	1902	1879	2095	2297	3669	2239	
Postcheque- en Girodienst	f 1.000.000	1536	1341	1443	1520	1659	1606	1682	1549	1586	1748	1736	1695	1692	
<i>Rentestanden.</i>															
Wisseldisconto Nederl. Bank	%	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	
Prolongatierente, A'dam . .	%	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	
Callgeldnoteeringen, „ . .	%	1,25	1,25	1,25	1,64	1,29	1,14	1,40	1,26	1,25	1,27	1,25	2,22	1,35	
Rendement oblig. *) „ . .	%	3,71	3,65	3,58	3,60	3,57	3,54	3,50	3,52	3,58	3,57	3,62	3,57	3,50	
Hypotheekrente onroerende goederen . . . . .	%	4,11	4,06	4,08	4,06	4,05	4,09	4,20	4,09	4,11	4,10	4,12	\$4,13	\$4,05	
Hypotheekrente schepen . .	%	5,09	5,00	5,03	5,05	4,94	5,17	4,54	5,01	4,84	4,93	4,97	\$5,04	\$4,99	
<i>Koersen van aandelen.</i>															
Algemeen indexcijfer . . . .	1930=100	131,6	125,5	123,1	134,6	128,3	133,4	134,1	141,4	136,0	125,3	128,8	135,9	143,5	
Nijverheid . . . . .	1930=100	166,4	163,1	160,5	171,4	163,4	169,3	172,3	181,5	173,9	160,0	164,5	173,9	184,2	
w.o. prod.middelen industr.	1930=100	160,4	157,5	154,4	167,1	159,0	164,6	167,6	176,6	170,8	158,7	163,3	170,9	179,7	
cons. goederen industr.	1930=100	174,5	170,5	168,5	176,9	169,3	175,5	178,5	187,8	178,0	161,7	166,1	177,7	190,1	
<i>Spaarbanken.</i>															
Rijkspostspaarbank, inlagen	f 1.000.000	12,73	13,72	14,29	12,89	14,41	14,10	14,18	14,19	14,59	13,82	13,63	16,05	18,93	
Rijkspostspaarbank, terugbetalingen	f 1.000.000	8,35	7,57	10,25	10,88	10,17	9,70	10,53	9,28	9,29	10,85	10,46	9,86	8,58	
Bijzondere spaarb., inlagen	f 1.000.000	18,09	16,54	16,57	15,23	18,41	15,93	16,47	15,92	15,89	15,91	16,73	15,29	\$23,69	
Bijzondere spaarbanken, terugbetalingen	f 1.000.000	12,07	10,04	12,44	12,44	14,45	12,54	13,56	11,93	12,49	14,57	15,09	15,31	\$13,81	
<i>Hypotheeken. (nwe. inschrijv.)</i>															
Totaal . . . . .	f 1.000.000	24,32	40,93	39,85	45,57	46,48	35,52	42,75	26,14	30,48	32,76	33,84	\$35,30	22,34	
w.v. op gebouwen . . . . .	f 1.000.000	20,44	36,06	34,01	40,15	38,03	29,83	35,17	21,01	25,76	24,82	25,37	\$29,70	17,71	
op landerijen . . . . .	f 1.000.000	3,68	4,41	5,34	4,85	8,19	4,82	4,86	4,35	4,45	4,18	8,13	\$5,21	4,33	
op schepen . . . . .	f 1.000.000	0,19	0,46	0,50	0,57	0,26	0,87	2,72	0,78	0,27	3,76	0,43	\$0,39	0,30	
<i>Werkloosheid. werklozenzorg.</i>															
Geheel werklozen . . . . .	1.000	136	139	119	87	74	62	57	53	49	42	39	39	\$36	
Tewerkgestelden . . . . .	1.000	75	72	60	52	48	43	40	36	34	28	26	17	\$16	
Geplaatsten in-Duitschland <sup>§</sup>	1.000	153	157	166	173	189	207	212	215	223	244	256	263	271	
„ „ Frankrijk	1.000	29	29	29	30	31	33	35	37	37	37	37	37	37	

Omschrijving weekcijfers	Eenheid	1942					1943								
		30 Nov./5 Dec.	7/12 Dec.	14/19 Dec.	21/26 Dec.	28 Dec./2 Jan.	4/9 Jan.	11/16 Jan.	18/23 Jan.	25/30 Jan.	1/6 Febr.	8/13. Febr.	15/20 Febr.	22/27 Febr.	
<i>Nederlandsche Bank (Maandag)</i>															
Binnenlandsche wissels	f 1.000.000	308	159	184	192	208	282	275	245	244	244	230	188	120	
Papier op het buitenland . .	f 1.000.000	1574	1615	1630	1687	1742	1758	1787	1790	1817	1816	1893	1904	1943	
Bankbiljetten en assign. in omloop . . . . .	f 1.000.000	2920	2912	2938	2990	3024	3057	3042	3046	3059	3113	3103	3131	3163	
Beleeningen . . . . .	f 1.000.000	160	199	173	157	156	149	145	143	145	146	143	155	161	
Rek. Courantsaldi v. anderen	f 1.000.000	242	145	141	134	141	179	158	201	231	182	188	159	155	
Diverse rekeningen . . . . .	f 1.000.000	193	164	187	173	151	137	130	173	175	191	140	181	193	
<i>Rentestanden.</i>															
Callgeldnoteeringen . . . . .	%	2,29	2,50	2,29	2,02	2,00	1,67	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	
Rendement oblig. (Woensd.)	%	3,59	3,58	3,58	3,55	3,54	3,54	3,53	3,47	3,47	3,47	3,49	3,50		

§ = voorloopig cijfer. \*) Volgens opgave van De Ned. Bank. \*) Hieronder niet begrepen enkele hypotheeken, waarvan de geldschleuter niet bekend is. \*) Na aftrek van teruggekeerden.

*Nieuw Arbeidsrecht.* Aanteekeningen en verklaringen voor de praktijk door Mr. W. C. L. van der Grinten. 4e druk. (Alphen aan den Rijn 1942; N. Samson N.V.).

Noorduyn's wetenschappelijke reeks No. 1: *Econometrie* door Dr. J. Tinbergen. Tweede druk. (Gorinchem 1942; J. Noorduyn en Zoon N.V.).

## OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

### HANDEL EN NIJVERHEID.

**Buitenlandsche handel.** Nadere mededeelingen inzake in- en uitvoerheffingen voor zgn. monopolieproducten. (E. V. 19/2/43, pag. 201; Stct. No. 28).

**Handel.** Nadere regelingen inzake verplichte levering van akkerbouwproducten; verplichte verkoop van ongebruikt ijzer en staal aan den schrothandel; nadere bepalingen inzake handel in en bewerking van goud en zilver. (E. V. 12/2/43, pag. 170; Stct. No. 25; Voedselvoorzieningsblad No. 6 van 27/1/43).

Afkondiging van zgn. vestigingseischen voor drogisterijen; voorschriften inzake een fustadministratie voor groente- en fruitveilingen; regeling van den handel in verpakkingsglaswerk; beperkende bepalingen inzake den handel in meubelen. (E. V. 19/2/43, pag. 200 en 201; Stct. Nos. 30 en 32; Voedselvoorzieningsblad No. 8 van 11/2/43).

**Industrie.** Beperkende bepalingen inzake de bewerking van rijwielen e. d., alsmede onderdeelen daarvan. (E. V. 12/2/43, pag. 170; Stct. No. 23).

Regeling inzake grondstoffentoe wijzing voor de vervaardiging van genees- en verbandmiddelen; aanvullende regeling inzake de goedkeuring van drukwerkorders; voorschriften inzake productiemethoden voor de sigarenindustrie. (E. V. 19/2/43, pag. 201 en 202; Stct. Nos. 28 en 32).

**Prijsregelingen.** Nadere prijsvoorschriften inzake maximum-prijzen voor hooi. (E. V. 12/2/43, pag. 171; Voedselvoorzieningsblad No. 7 van 1/2/43).

Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot granen, zaden en peulvruchten en maximum-prijsregeling voor den handel in verschillende kasoorten. (E. V. 19/2/43, pag. 200; Voedselvoorzieningsblad No. 8 van 11/2/43).

### LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

**Huisslacting.** Regeling bij de Vee- en Vleeschverordening 1942 van de huisslacting van varkens en schapen. (E. V. 12/2/43, pag. 171; Stct. No. 23).

**Kaas.** Verbod van kaasfabricage voor kaasfabrikanten in Friesland en beperking van het maken van kaas tot 20+ voor andere provincies. (E. V. 12/2/43, pag. 170; Voedselvoorzieningsblad No. 7 van 1/2/43).

**Pluimvee.** Nadere regeling inzake de organisatie van pluimveebedrijven. (E. V. 12/2/43, pag. 171; Voedselvoorzieningsblad No. 6 van 27/1/43).

**Tabak.** Regeling inzake verwerking, verwerkingskosten en belasting voor door zgn. amateur-telers geproduceerde tabak. (E. V. 19/2/43, pag. 201).

**Tuinbouw.** Verordening inzake het be- of verwerken van tuinbouwzaden. Afkondiging van de Tuinbouwteeltverordening 1943. (E. V. 19/2/43, pag. 201 en 202; Voedselvoorzieningsblad Nos. 8 en 9 van resp. 11 en 15/2/43).

**Vee.** Wijzigingen in de regeling van den rundveehandel en afkondiging van voorschriften voor den handel in schapen. Maatregelen inzake de bevordering van den gezondheidstoestand van den veestapel. (E. V. 19/2/43, pag. 200; Stct. No. 32).

**Veevoeder.** Nadere voorschriften inzake bereiding, verhandeling, vervoer en distributie van veevoeder. (E. V. 12/2/43, pag. 171; Voedselvoorzieningsblad No. 7 van 1/2/43).

**Zeevisscherij.** Beschikking inzake de bijdrage in de kosten van toezicht op de zeevisscherij. (E. V. 26/2/43; pag. 229; Stct. No. 36).

### GELD-, CREDIET- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN.

**Duitsche effecten.** Afkondiging van een Deviezenbekendmaking met betrekking tot de aflossing van in Nederland uitgegeven Duitsche buitenlandse obligaties en pandbrieven, welke niet aan ingezetenen toebehooren. (E. V. 19/2/43, pag. 199; Stct. No. 28).

**Omzetbelasting.** Resolutie inzake heffing van de omzetbelasting bij stilgelegde grafische bedrijven. (E. V. 19/2/43, pag. 201).

**Waardepapieren.** Verlaging van de aangifte-grens voor bepaalde waardepapieren van f 100.000 tot f 50.000. (E. V. 12/2/43, pag. 170; Stct. No. 23).

De verplichting om bepaalde buitenlandse geldswaardige papieren aan De Nederlandsche Bank aan te bieden, geldt niet ten aanzien van waardepapieren, waarvan de opbrengst door middel van clearing behoort te worden overgemaakt. (E. V. 19/2/43, pag. 199; Stct. No. 28).

### VERKEER.

**Internationale binnenscheepvaart.** Voorschriften inzake het vaststellen van de zgn. reederijblijslagen voor het vervoer van massaladingen met sleepscheepen. (E. V. 26/2/43, pag. 227; Stct. No. 36).

**Logiesgelegenheid.** Besluit inzake de beperking van de logiesgelegenheid. (E. V. 26/2/43, pag. 227; Stct. No. 33).

## MAANDCIJFERS.

### GECOMBINEERDE MAANDSTAAT VAN DE VIER NEDERLANDSCHE GROOTE BANKEN EN VAN HET NEDERLANDSCHE BEDRIJF DER NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ.

(In millioenen guldens)	Nederl. Banken		Nederl. Banken en Ned. Handel-Mij.	
	31 Dec. 1942	31 Jan. 1943	31 Dec. 1942	31 Jan. 1943
<b>Activa:</b>				
Kas, kassiers en daggeldleeningen	55	84	64	92
Ned. schatkistpapier	863	872	1004	1020
	<b>918</b>	<b>956</b>	<b>1068</b>	<b>1112</b>
Ander overheidspapier	13	12	13	13
Wissels	2	3	7	8
Bankiers in binnen- en buitenland	66	65	90	88
Prolong. en voorsch. op effecten	43	41	56	55
	<b>124</b>	<b>121</b>	<b>166</b>	<b>164</b>
Debiteuren	148	138	188	177
Effecten en syndicaten	20	18	29	28
Deelnemingen (incl. voorschotten)	10	10	21	21
	<b>178</b>	<b>166</b>	<b>238</b>	<b>226</b>
Gebouwen	14	14	18	18
Diverse reken. (incl. overl. posten)	1	1	1	1
Belegde bestemmingsreserven	2	1	2	1
Effecten leendepôt	12	13	12	13
	<b>1249</b>	<b>1272</b>	<b>1505</b>	<b>1535</b>
<b>Passiva:</b>				
Crediteuren	874	887	1051	1068
Wissels	101	103	122	125
Deposito's op termijn	17	26	24	34
Kassiers en genom. daggeldleeningen	2	1	2	1
Diverse rekeningen	12	13	12	13
Bestemmingsreserven	2	1	2	1
Effecten leendepôt	12	13	12	13
	<b>1006</b>	<b>1030</b>	<b>1211</b>	<b>1241</b>
Aandeelenkapitaal	170	170	210	210
Reserve	73	72	84	84
	<b>1249</b>	<b>1272</b>	<b>1505</b>	<b>1535</b>

STATISTIEKEN.

KOERSEN VASTGESTELD DOOR HET NEDERLANDSCH CLEARINGINSTITUUT.

(met data van vaststelling)

Table with exchange rates for various currencies including Belgians, French Francs, Lires, Deensche Kr., Noorsche Kr., Zweedsche Kr., Flinsche Mark, Dinar, Turksche, and Ponds.

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK. Valuta's (schriftelijk en t.t.)

Table showing exchange rates for N.-York, Brussel, Zürich, Stockh., and Helsinki for various dates from Feb to Dec 1943.

BANKDISCONTO'S.

Table listing bank discount rates for locations like Ned., Bk., Athene, Batavia, Belgrado, Berlijn, Boekarest, Brussel, Boedapest, Calcutta, Helsingfors, and Kopenhagen.

\*) 3 pCt. voor wissels, promessen en leeningen met een looptijd van minder dan 120 dagen.

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Large table detailing the financial status of the State Treasury, including assets (Vorderingen), liabilities (Verplichtingen), and other categories.

\*) In regk. crt. met 's Rijks Schatkist. \*) Rechtstreeks bij De Nederl. Bank geplaatst f 244.000.000.— \*) Idem f 187.000.000.—

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 1 Maart 1943.

Activa.

Table of active assets including Binnel. wissels, Promessen, enz., Papier op het buitenland, Beleeningen incl. voorschotten, Op effecten, enz., Voorschotten aan het Rijk, Munt en muntmateriaal, and Belegging van kapitaal.

Passiva.

Table of passive liabilities including Kapitaal, Reservefondsen, Bijzondere reserves, Pensioenfonds, Bankbiljetten in omloop, Rek.-Courant, and Diverse rekeningen.

Table showing available coverage (Beschikbaar dekkingsaldo) and the balance of bank checks in circulation (Bankbiljetten in omloop).

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Table with two parts showing key figures in thousands of guilders, including circulation, deposits, and paper money.

DUITSCHER RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Table showing key figures for the German Reichsbank, including gold, deposits, and paper money.

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Table showing key figures for the National Bank of Belgium and the Emission Bank of Brussels, including deposits, circulation, and reserves.

# Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1942 het Jaarregister 1942, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Aangifte van waarden	110	Logiesgelegenheid	124	Vennootschapsbelasting	54
Advertenties	69	Loonbelasting	54	Verbeurdverklaarde voorwerpen	26
Arbeidszaken	25	Losdagen	54	Vervoer	83, 110
Belastingen	12	Motorbrandstof	54	Verzekering	83, 110
Betalingsverkeer m. h. buitenland	12	Oliën	40	Visscherij	124
Binnenvaart	110, 124	Omzetbelasting	12, 54, 124	Vleesch	124
Blauwmaanzaadkaf	54	Organisatie bedrijfsleven	12, 25	Voedselvoorziening	26
Bouwnijverheid	69	Pacht	110	Vordering	26
Buitenlandsche handel	25, 82, 110, 124	Pluimvee	40, 124	Waardepapieren	124
Chemische producten	25	Prijnsregelingen	12, 26, 40, 54, 83, 110, 124	Zaden	26, 110
Coöperatie	12	Rijnvaart	110	Zuivel	12, 110, 124
Economische rechtspraak	25	Schape	110		
Effecten	124	Siersteelt	12, 83		
Fruit	110	Sleepvaart	110, 124		
Groenten	110	Spertijden	26		
Grond	39	Steunregelingen	40		
Handel	12, 25, 39, 82, 110, 124	Stilgelegde bedrijven	26		
Hotels, enz.	39	Tabak	124		
Industrie	12, 25, 26, 40, 54, 69, 110, 124	Textiel	69		
Landbouw	26, 40, 83, 110, 124	Tuinbouw	110, 124		
Landstand	110	Vee	26, 110, 124		

## Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut:

24. Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK  
Een analyse van de arbeidsproductiviteit in Nederland ..... (f 2,60)\*
25. Dr. L. R. W. SOUTENDIJK  
Methoden tot het vaststellen van den omvang der besparingen ..... (f 2,60)\*
26. J. VAN DER WIJK  
Inkomens- en Vermogensverdeeling ..... (f 2,60)\*
27. Dr. T. KOOPMANS  
Tanker freight rates and tankship building ..... (f 3,15\* geb., f 2,10\* ingen.)
28. Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 tot en met 1938, samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I., onder leiding van Prof. Mr. P. Liefstinck ..... (f 2,10)\*
29. Dr. A. WINSEMIUS  
Economische aspecten der internationale migratie ..... (f 2,10)\*
30. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK  
Epalisatiefondsen en monetaire politiek in Engeland, Nederland en de Vereenigde Staten (derde gewijzigde druk) ..... (f 2,10)\*
31. M. J. SCHUT  
Tinrestrictie en tinprijs ..... (f 1,55)\*
32. Dr. J. R. A. BUNING  
De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland ..... (f 3,65)\*

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. Haarlem

Verkrijgbaar in den boekhandel

## De Naamlooze Vennootschap

Maandblad voor den Ondernemingsvorm en het Bedrijfswezen in Nederland en Nederlandsch-Indië  
Inhoud Februari-aflevering 1943 — No. 11. Jrg. 21

- „Normale” en „gebruikelijke” afschrijvingen R. A. Dijker  
De Rechtspraak in de jaren 1939 en 1940.  
4. Van de algemeene vergadering van aandeelhouders (art. 43 — 46b) ..... Mr. Dr. H.F.A. Völlmar  
Agio op de fiscale balans ..... Mr. H. A. Zeven  
Fiscale lasten van een onderneming gedreven in den vorm van een Naamlooze Vennootschap, vergeleken met die van dezelfde onderneming, wanneer deze als Eenmanszaak, Firma of Commanditaire Vennootschap wordt gedreven ..... J. B. Snethlage  
De Makelaar, de Handelsagent en de Ondernemingsbelasting ..... Mr. M. Geerling  
Het suggereeren van buitenlandsche afkomst van producten ..... Mr. P. M. Veldkamp  
Nogmaals: De Grossier ..... R. F. van Heusden  
De Grossier in Koloniale waren ..... J. C. Baars  
(Met onderschrift van Dr. E. J. Tobij)
- Boekbeoordeeling — Boekaankondiging — Rechtswezen — Financiering  
Abonnementsprijs f 10,50 per jaar — Losse afleveringen f 1,—  
Uitgave: H. v. d. Marck's Uitgevers Maatschappij N.V. ROERMOND  
POSTREKENING Nr. 61631: — OOK VERKRIJGBAAR IN DEN BOEKHANDEL.

## Economisch Raadgever Bureau

Alg. Directie: H. L. Swart, Ec. Drs.

Benoordenhoutscheweg 41  
's-Gravenhage, Tel. 721653

- Economische adviezen
- Rationalisatie
- Belastingzaken

### Openbare werken en Conjunctuurbeweging

door Dr. Ir. A. Baars  
PRIJS f 2.10\*

Prijs voor donateurs en leden  
van het N. E. I. f 1.50.

In den boekhandel verkrijgbaar  
UITGAVE: DE ERVEN  
F. BOHN N.V., HAARLEM

Koninkl. Nederlandsche Boekdrukkerij

H. A. M. ROELANTS  
SCHIEDAM

Onze terzake-kundige staf is te allen  
tijde voor gratis advies te Uwer  
beschikking.

Tel. 69300 (3 lijnen)